

Fegyelmezés az „új iskolában”

Ezt a címet alig írhatjuk már le anélkül, hogy az olvasó unatkozva tovább ne lapozzon. Annyit olvastunk már erről a kérdésről, hogy azt hisszük, nincs már róla semmi mondanivaló. A sok közlemény azonban egyáltalában nem tisztázta még ezt a gondolatot. Pedig a kérdés megvilágítása talán sohasem volt olyan időszzerű és elsőrangú fontossága, mint most, amikor szélében-hosszában „új iskoláról”, új iskolai módszerről hallunk beszélni. De a megvilágítás nem lehet valami egyszerű elméleti fejtegetés, hanem annak valamilyen határozott megoldást kell javasolnia arra, milyen legyen hát a fegyelmezés az „új módszerekkel dolgozó” iskolában. Mert a leghatározottabb eszközök nélkül sem mire sem megyünk. Ha körülnézünk zavaros társadalmi éltünkben, úgy érezzük, mintha a föld is megindult volna lábaink alatt. Sehol semmi határozott pont, amihez igazodni tudnánk, semmi biztos cél és eszköz. Nagyon sokan írtak már erről a kérdésről, de csak addig jutottunk mindig, hogy az iskolában így vagy úgy, fegyelemnek kell lennie.

Azon ellenvetések közül, amelyeket a hagyományos pedagógia hívei az u. n. új iskolák ellen hangoztatnak, a legfontosabb a fegyelmezésre vonatkozik. Szerintük a lehető legnagyobb szabadság engedélyezésével együttjár, hogy ajlót nyitunk a rendtelenségnek, az anarchiának, vagy a legjobb esetben is a szabadságnak és a gyermek szeszélyeinek; s ezzel már meg is van pecsételve a sorsuk az új módszereknek, a nagylelkű és ambiciózus törekvéseknek, amelyekből hiányzik a realitás, mert nincsenek tekintettel a sokszázados gyakorlat által keletkezett és meggyökeresedett tapasztalatokkal. Megismétlődik a Rousseau esete, aki az ember veleszületett jóságára, a gyermek természetadta tökéletességére épített, ami bizonyára a legvakmerőbb és legveszedelmesebb utópiák egyike. A szabadság kultiválása ezenkívül rossz előkészítés a felnőtt életére is, hiszen tudvalévő, hogy mai életünk tele van korlátozással, kötelezettségekkel, akadályokkal találjuk magunkat szemben minduntalan s akit a szabadságra nevelnek, az nem tud majd alkalmazkodni a közösséghez és terhére lesz közösségének, az nyügnék tekinti majd az életet. A konzervatív pedagógusok a tapasztalatoknak, az empirizmusnak és a tekintélynek védelmezésével zárják le ezeket az elmélkedéseiket.

Pedig ez csak csupa előre megállapított eszme, amelyek nem igazi tapasztalaton, nem is pontos megfigyeléseken, nem szigorú elveken épülnek. Hiszen a magyar nevelő előrehaladt gondolkozású, fejlett társasérzésű egyéniség, aki a reája bízott gyermekekből szabad, munkás és becsületes embereket akar nevelni. Ámde őt is köti a tanterv és az órarend, azonkívül pedig nagyon gátolja cselekedeteiben annak a félelme, hogy osztályában az anarchia,

a rendtelenség, fegyelmezetlenség fel találja ütni a fejét. Mi lesz akkor?

Hiszen gyakran lehetünk tanui egyes kollégáink kálváriájának, akik sokszor kiváló értelmiségű, jóságos szívű emberek, de akik mégis félénkségük, testi, vagy lelki alkalmatlanságuk miatt nem képesek tekintélyüket fenntartani s a fékevesztett gyereksereg között valóságos pokolban élnek, ahol minden munka, minden nevelés és oktatás valósággal lehetetlen.

Ezt a titokzatos pánikot, zürzavart nagyon sok nevelő, különösen a kezdők átélték. Ez magyarázza meg azt, hogy a gyakorlati pedagógiai kézikönyvek teli vannak tanácsokkal, miként kell fegyelmet tartani. A pedagógusok egyébként könnyedén lemondanak a büntetésnek s a rendelkezésre álló különféle szankcióknak alkalmazásba vételétől: békét akarnak s inkább több, mint kevesebb tekintélyt, az engedelmesség uralmát, inkább a szervilizmust, semmint az anarchiát. Így aztán természetesen a fegyelem, a rend fenntartásának gondja annyira lefoglalja őket, hogy nincsen elegendő szellemi szabadságuk a tulajdonképeni nevelésre, a lelkek megnyerésére és istápolására.

Az u. n. új iskolák még közvetlenebbül, még sürgetőbben kerültek szembe ugyanezzel a problémával, mert ezek az iskolák megengedik a gyermek szabadságát, amit amazok kizárnak.

Az új iskolák a self-government (önkormányzat) elnevezése alatt olyan eljárásokat alkalmaznak, amelyek felszabadítják a nevelőket a fegyelemmel kapcsolatos elfoglaltságtól. Cousinet szavaival élve, a self-government módszere mellett a növendékekre magukra háramlík annak a gondja, hogy a nevelő által megállapított törvények betartását ellenőrizzék és a növendékek maguk hozzák meg azokat a szabályokat, amelyeknek azután engedelmeskednek. Politikai hasonlattal élve, ez az átmenet az abszolút monarchiáról az alkotmányos monarchiára, majd a köztársaságra. A nevelő a maga kezében tartja az oktatást, nevelést, a növendékek pedig átveszik az iskola szervezetét s a tanítás menetétől eltekintve, csakis a maguk által hozott szabályoknak engedelmeskednek. Ez nagyjából a tanulók autonóm fegyelmezésének szervezete.

Különös, vagy legalább is látszólag furcsa dolog, hogy ennek az autonóm fegyelemnek első csirái Amerikában és Angliában keletkeztek, — éppen olyan milliőkben, — ahol a legnehezebbnek, szinte lehetetlennek látszott az iskolai rend fenntartása, ahol azelőtt csak a rendőri segítséggel lehetett rendet tartani és a rombolásokat megakadályozni a tanítók ellen fellázadt osztályokban. Mintha valami kétségbeesett lépéssel az utolsó eszközhöz folyamodtak volna ott, ahol a szokásos módszerek már teljesen hatástalanoknak bizonyultak.

S íme, amint a tanulmányaikban hátramaradt, vagy a rendellenes gyermekek nevelésénél alkalmazott eljárások közül számos elv általános alkalmazása került normális pedagógiánkba is

(többek között pl. a tesztek módszer!) azonképp vált lassanként a fegyelmezésnek ez a különös, addig csak szélsőséges esetekben használt módja az új iskolák rendszeres eszközévé. Ahol a felnőtteknek büntető, megtorló intézkedései ezelőtt csak haragot, ellentmondást, sőt ellenszegülést keltettek, ott a tanulókból szabad választás útján alakult bíróság s az időszakonként egybehívott nagygyűlés, — amely a szabályokat, mintegy a törvénykönyvet megalkotja és azok betartásának ellenőrzésére külön szerveket jelöl ki — nyomban rendet és nyugalmat teremtett.

Pedig ebben a jelenségben tulajdonképen nincsen semmi meglepő, hiszen tapasztalati tény, hogy a gyermekekben az ő kollektív életük folyamán önként kifejlődik a fegyelemnek és a fegyelem szükséges voltának tudata, olyannyira, hogy még a leghevesebb játékaik közepette is beartják. A tapasztalt nevelők számolnak is ezzel a jelenséggel, amikor éppen azoknak a tanítványoknak adnak bizalmi feladatokat (főleg a rendre való felügyeletet), akikben pedig nagy a hajlam a fegyelmetlenségre, a rendetlenkedésre. Ezen kívül az is igazolt tény, hogy még a legerőszakosabb, a leglázgóbb természetű gyermekek is az iskolán kívül alakult játékcsoportokban bámulatosan alkalmazkodnak a megállapított szabályokhoz és a nem ritkán elég kemény utasításokhoz. Mindezek a megfigyelések amellett szólnak, hogy észszerű dolog a gyermekek érzelmeire építenünk s őket rávezetnünk, hogy hozzanak saját maguk részére törvényeket, szabályokat, amelyeknek követésében aztán egymást ellenőrizzék.

Ha e kis társadalomnak szervezetét vizsgáljuk, a következő alapvető elvet figyelhetjük meg: a tanító abszolút és önkényes hatalmát — amely kívülről származó törvényeket erőszakolt a közönségre, — a gyermekek saját kormányzata váltja fel, amely — a tanító közhenjöttével, vagy anélkül — szabatos és világos törvényekkel állapítja meg, hogy mi szabad és mi tilos a tanteremben, a szünet közben az utcán. Ekként a növendékek ismerik jogaikat, kötelességeiket, valamint azokat a büntetéseket, amelyeknek magukat cselekedeteikkel kiteszik és amely büntetések immár nem a tanító elnéző, vagy szigorú természetétől, vagy szeszélyétől függenek. Azt is tudják a gyermekek, hogy ezeket a törvényeket a többség akaratából módosítani, javítani is lehet.

Ez a törvényhozó és törvénytartalmazó szervezet cikornyázatlanul és komolyan működik mindazokban az iskolákban, amelyekben meghonosították. A törvények megsértésével szemben mindenik növendék élénk fogékonyságot tanusít; mindenki szolidáris a társaival és érdeklődik annak a külső rendnek betartása iránt, amelynek megállapításában ő maga is résztvett; így a fegyelemnek, a rendnek ez a szabályozása nem elvont képzetek csoportja, hanem élő valóság a gyermek szemében; ez az alkotmány pedig többé nem alkalom a szónoklásra, a szófecsérelésre, hanem kézzelfogható tény, amelyben ő maga is részes, amelynek kialakulásánál neki is megvan a maga befolyása.

A fegyelem megértésének és tiszteletbentartásának legjobb módja: a fegyelem tényleges gyakorlása. Ez a legalkalmasabb eszköz arra, hogy fejlesszük és erősítsük a gyermekekben a társas életnek, valamint a szabadság mellözhetetlen korlátainak tudatát s hogy a mindennapi gyakorlással akaratkifejtésre, önuralomra, felelősségérzetre és együttműködésre szoktassuk a növendékeket.

Ezek volnának azok az előnyök, amelyeket a self-government az iskolában biztosít s amelyeknek jótéteményeiben nemcsak az új iskolák, de a régi, hagyományos iskolák is mind részesülhetnek. A self-government rendszeresítése esetén mindegyre kevesebb gondot okozna a fegyelmezés, mert a gyermek engedetlenkedésének legfőbb indítókai, a tanítói hatalom, beavatkozás, fokozatosan háttérbe szorulna.

A világért sem akarjuk azt javasolni, hogy máról-holnapra nálunk is vezessék be iskoláinkba ezt a fegyelmező módszert. Nem. A fegyelmezésnek ez a módja inkább a nyugateurópai és amerikai viszonyoknak felel meg. Ne utánozzuk a külföldit, csak azért, mert nem a mienk, mert esetleg rossz lehet, ha a mi környezetünkbe átültetjük. Mindenesetre gondolkozni lehet rajta s talán talán — ha kis időre is — megpróbálni, mi volna megvalósítható nálunk belőle, a mi talajunkban, a magyar iskolákban.

MINTATANITÁSOK

Hogyan keletkezik az eső?

Mielőtt a tanítás részletezéséhez fognánk, szükségesnek látszik néhány szót szólni a kísérletekről. Régebben — nem is olyan régen! — azt követelték, hogy a kísérlet legyen a tanítás kiindulópontja s egyben a tanítás főrésze is. Így aztán a tanuló merőben téves felfogáshoz jutott. Ugy gondolta, hogy bizonyos természeti törvények valóban léteznek ugyan, de ezek csak mesterséges, sokszor igen körülményes módon bírhatók színvállásra, különleges eszközök és kísérletek alkalmazásával. Ma a természettan tanításának főleg a bennünket környező jelenségek és eszközök magyarázata a célja. Ma már annyira ez a cél, hogy minden egyes tanítási egység ennek a szolgáltatásban áll.

A gyermek feltétlenül akar látni és megfigyelni, de nem színházat akar! Aki csak szemlél, csak néz, — tagadhatatlan, — az is szerezhet tapasztalatokat, ismereteket. De ezt a tudást gyorsabban és könnyebben el is felejtjük, mint ahogyan hozzájutottunk. A tanuló munkája tehát ne idegen gondolatok elfogadásában merül-